

VRIENDEN MUSEUM



KASTEEL WIJCHEN

# Nieuwsbrief

Vrienden Museum Kasteel Wijchen

Jaargang 29 no 1 april 2020



Foto: Joop Ninaber



WIJCHEN  
HERDENKT

**Verantwoording**

De stichting Vrienden Museum Kasteel Wijchen zet zich in om de prehistorie en de geschiedenis van de eigen lokale en regionale leefomgeving toegankelijker te maken. De Vriendenbijdrage voor individuele leden is € 10, voor een gezin €15. Als vriend krijgt u gratis de digitale Nieuwsbrief en andere informatie .  
Gratis toegang tot het museum en deelname aan lezingen/excursies.

**Kopij of reacties voor de Nieuwsbrief**

Reacties en kopij liefst per e-mail.

**Redactieadres**

L. Plukker  
[lplukker@gmail.com](mailto:lplukker@gmail.com)

**Opgeven als lid:**

[vriendenmuseumwijchen@gmail.com](mailto:vriendenmuseumwijchen@gmail.com)

**Medewerkenden:** Wim Kattenberg, Guus van Heck, Peter Schut, Rylana Seelen, Ben Teubner, Annelies Jacobs, Linie Plukker

1. Van de redactie	p. 2	6. Van de Museum Directie	p. 17
2. Van de Bestuurstafel	p. 3	Rylana Seelen	
Wim Kattenberg		7. Van de Conservator	p. 19
3. Klein Canada	p. 4	Ben Teubner	
Guus van Heck		8. Op Eigen Benen	
4. Er kan ook niets gebeuren of...	p. 10	Wim Kattenberg	p. 24
Linie Plukker		9. Museumclub Wijchen	p. 27
		Annelies Jacobs	
4. Vroege versterkingen		10. De Moeite Waard	p. 29
Peter Schut	p. 15	Wim Kattenberg	

Het Bestuur van de Stichting Vrienden Museum Kasteel Wijchen bestaat uit:

Wim Kattenberg, voorzitter

Harry Gerritz, secretaris

Hans Helmonds, penningmeester

Willy Kokke, ledenadministratie

Tom Dousma, communicatie

Marian Dalmijn, algemene ondersteuning

Redactie en vormgeving nieuwsbrief: Linie Plukker

## Van de Redactie

**Het thema van deze Nieuwsbrief is, analoog aan dat van de huidige expositie in het Koetshuis van het Museum, 'Vrij! Wij-  
chen herdenkt '40-'45', die loopt van 12 september 2019 t/m 30 augustus 2020. Ze vertelt de laatste jaren van de Tweede Wereldoorlog gezien door Wijchense ogen. Van september tot april 2020 staan de oorlogsverhalen centraal. Daarna de bevrijding en het leven in 75 jaar vrijheid.**



In dit nummer vindt u wat betreft het thema een artikel van Guus van Heck over 'Klein Canada', destijds een noodwoningencomplex aan de Leemweg, tegenover het Derde Ordehuis, op de plaats waar tegenwoordig het Maaswaal College gevestigd is.

In de waakstand geschoten door het wegvallen van een toegezegde bijdrage spotte uw redactie zelf een gedenksteen aan de Heumenseweg en besloot in 'Er kan in Wijchen niets gebeuren of...' de mensheid in drie categorieën te verdelen.

Verder houdt Peter Schut MA (archeologisch adviseur Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) op **zaterdag 31 oktober 2020 in Kasteel Hernen een lezing over Vroege Kastelen 1000-1300 (inloop 10.30, aanvang 11.00)**. Als u de datum vast noteert, bieden wij u hierbij een beknopte weergave van de inhoud.

Wim Kattenberg vertelt u in Eindelijk Op Eigen Benen waarom het Land tussen Maas en Waal qua ontwikkeling zo lang achterbleef bij andere landsdelen.

Directeur Rylana Seelen wijdt haar rubriek aan maatregelen i.v.m. de coronacrisis, renovatiewerkzaamheden binnen het kasteel en 'de Bronstijdarmband', het geschenk van de Vrienden aan het Museum.

Conservator Ben Teubner informeert u op zijn beurt over een bijzondere munt uit de museumcollectie, een zogenaamde sestertius, de grootste bronzen munteenheid in het Romeinse muntstelsel van de Keizertijd.

Tenslotte zijn er de eveneens vaste rubrieken 'Van de Voorzitter' en 'De Moeite Waard' beide van Wim Kattenberg, en 'Museumclub Wijchen' van Annelies Jacobs.

We hopen dat u in dit nummer e.e.a. van uw interesse aantreft.

Linie Plukker (red.)

## Van de Bestuurstafel

### Nieuw elan

**Als ik kijk naar alles wat er ten goede gebeurd is met de Stichting en welke nieuwe initiatieven er worden**



**ondernomen, dan is dat te danken aan een aantal nieuwe bestuursleden.**

Ze zijn er van het begin af aan keihard tegenaan gegaan. Wat de nieuwe initiatieven aangaat, hebben die te maken met de hoofddoelstellingen waar een Vriendenstichting voor staat en het hele administratieve marcheren daarvan. Wat de hoofddoelstellingen van de Stichting betreft, gaat het om het vergroten van het draagvlak, de financiële ondersteuning van het museum en het werven van vrienden om mee te gaan doen met één van de werkgroepen in het museum. Een belangrijk initiatief nu op het gebied van draagvlakvergroting is dat de Stichting een eigen website gaat ontwikkelen. Het grote belang hiervan is dat, behalve een goede digitale aansluiting met het museum, er langs digitale weg contacten ontstaan met andere Vriendenstichtingen en erfgoedinstellingen in ons gebied. Deze kunnen leiden tot samenwerking. Een ander belangrijk middel, waarbij het in eerste instantie gaat om de eigen vrienden te bereiken, is de Nieuwsbrief. Van groot belang is dat die ook op een aantal essentiële ontmoetingspunten, onder andere de Openbare Bibliotheken, neergelegd kan worden. Bij het vergroten van het draagvlak horen ook de wandel-fietstochten en de lezingen die de Stichting organiseert. Ze zijn immers mede van belang omdat nieuwe vrienden zich ook langs die wegen melden. Wat de financiële ondersteuning betreft is het van belang dat de Stichting de ANBI-status aanvraagt, zodat we ook als Stichting aan sponsoring kunnen doen, zonder daarbij het Museum overigens voor de voeten te lopen. Hoewel er gelukkig een aantal vrienden actief is in het museum moeten we hier meer aan doen en vrienden blijven enthousiasmeren deel te nemen aan de werkgroepen in het museum. Dat is nodig omdat er gezien de hele nieuwe opzet van het museum vele handen nodig zijn.

Wat het marcheren van het museum betreft gaat het om het financieel beheer en de administratie. Op beide terreinen wordt veel werk verzet. Een Stichting staat of valt hiermee. Veel dank daarvoor.

Wim Kattenberg (voorzitter)

## **Wijchen in het laatste jaar van de oorlog en de eerste jaren er na**

**In 2006 werd in het documentatiecentrum van de Historische Vereniging aan mij als vrijwilliger de vraag gesteld "Hebben jullie ook foto's van Klein Canada?" Het onderwerp was mij totaal onbekend en er was ook geen beeldmateriaal van...**



*Guus van Heck*

Op mijn vraag wat Klein Canada eigenlijk inhield vertelde vragenstelster mij dat het een noodwoningcomplex was aan de Leemweg te Alverna tegenover het Derde Ordehuis. Het was op de plaats waar nu het Maaswaal College gevestigd is.

Het onderwerp was mij totaal niet bekend maar intrigeerde mij wel direct door het verhaal van Tonny Krebbers, de vragenstelster. Zij had er tijdens haar jeugd gewoond en een zeer gelukkige tijd beleefd.

Ik besloot nader onderzoek te doen naar dit onderwerp en deed via de Wegwijs en de Gelderlander een oproep aan het publiek om te reageren als zij iets over dit onderwerp wisten te vertellen. Ik kreeg van mensen reacties van verschillende aard. Kinderen die meldden dat hun ouders er gewoond hadden, andere dat zij als jongeman bij de militairen in het kamp gewerkt hadden als hulpje in de keuken. Iemand die een krantenartikel had uit die jaren met melding van de erbarmelijke omstandigheden. Iemand met een militaire luchtfoto van februari 1944 van het gebied. Genoeg namen en informatie om aan de slag te gaan.

### **Waar bevond zich "Klein Canada" precies?**

Het was een terrein van de familie Mes gelegen tussen de Luizeveenseweg en de Leemweg. De Luizeveenseweg van toen is nu gedeeltelijk Veenseweg maar oorspronkelijk liep het pad van de parallelweg van de Graafseweg tot aan de Leemweg nabij het Sint Jorispad. Het was meer een breed bospad, een fietspad met een zanderig karrenspoor ernaast.

De geallieerden hebben in februari 1944 luchtfoto's gemaakt van het gebied. Ik heb daarop markante punten in Alverna ingetekend en ook de plaats van het

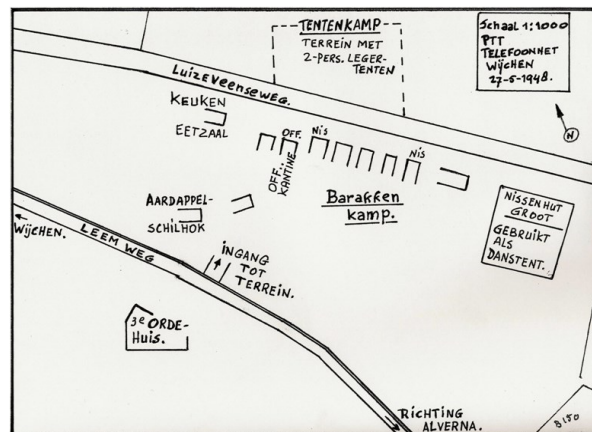
kamp "Klein Canada".

Luchtfoto, februari  
1944



De plaatsen waar de barakken precies gestaan hebben op het terrein heb ik terug gevonden op een tekening van de PTT uit 1948 waar het kabelnet van de telefoon is ingetekend en de nabij gelegen bebouwing is aangegeven.

PTT-tekening, 1948



### **Het Tijdsbeeld.**

Zondag 17 september 1944. Wijchense kermis, rond het middaguur kwamen eskaders transportvliegtuigen met zweefstoestellen erachter overvliegen. Parachutisten werden gedropt en de zweefvliegtuigen daalden neer in het Broek bij Alverna. Para's verschijnen aan de Graafseweg, zich een weg banend richting Nijmegen. Schietincidenten deden zich overal voor en de soldaten trokken van boom tot boom verder.

Duitse soldaten trokken zich terug en van het station in Wijchen vertrok de laatste Duitse goederentrein met de buit, die de bezetters in de fabriek van Mes hadden verzameld, richting Nijmegen.

De laatste SS'ers verlieten schietend het klooster te Alverna.

In het centrum van Wijchen werd het Sint Jozefgesticht in brand gestoken en brandde het geheel uit door ontploffende munitie die de Duitsers hadden achtergelaten.

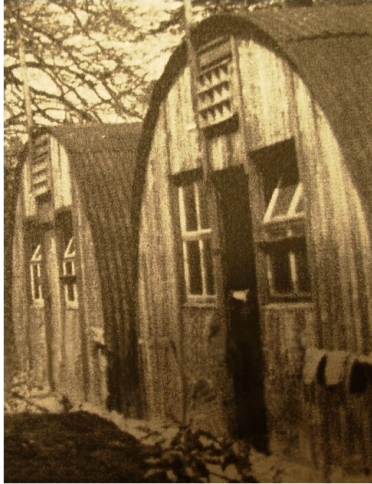
Wijchen werd weldra bevrijd van de Duitse bezetters en de eerste geallieerde soldaten verschenen in het centrum.

De strijd verplaatste zich snel richting Nijmegen, dat frontstad werd en waar de strijd nog dagen lang hevig is doorgegaan in verband met de bevrijding van de Waalbrug.

Door de strijd in de stad Nijmegen, de Betuwe en de omgeving van Groesbeek zijn er veel mensen op de vlucht geslagen en als evacu e in Wijchen terecht gekomen. Op een bevolking van ca. 8000 inwoners waren er op een gegeven moment ca. 6000 evacu es in Wijchen ondergebracht. Ook veel militairen zochten onderdak en plaatsen voor hun bivak en materialen. Geen straat of huis in Wijchen of Alverna of het staat er vol met legervoertuigen, munitiekisten en ander militair materiaal.

### **Militair kamp "Klein Canada"**

In november 1944 wordt er een aanvang gemaakt met het bouwen van een militair barakkenkamp op een terrein aan de Leemweg tegenover het Derde Ordehuis. Met bulldozers werd het terrein uitgevlakt en ontdaan van opschot van struiken en bomen. Via de aanvoerroute vanuit Eindhoven en Grave werden er barakken en nissenhutten aangevoerd en door de Engelse Genie in elkaar gezet.



*Foto van een nissenhut*

Eind november was het kamp bruikbaar voor huisvesting van militairen en opslag van munitie, benzine en medische goederen.

Het kamp bestond uit veertien barakken en nissenhutten. Er was een keuken, eetzaal, officieren- en manschappenverblijf. Op het voorterrein stonden twee barakken als aardappelopslag en schilhouk. De ingang van het kamp was aan de Leemweg tegenover het Derde Ordehuis.

Naast de huisvesting voor een kleine vaste bemanning werd het kamp gebruikt als doorgangskamp. Soldaten kwamen en verbleven er een korte tijd en trokken weer verder

naar het front of weer terug naar het achterland.

In januari 1945 werd de merendeels Engelse vaste bemanning vervangen door een ploeg van voornamelijk Canadese soldaten, waardoor in de loop der tijd de naam "Klein Canada" in de volksmond is ontstaan .

In mei 1945 is algehele bevrijding van Nederland een feit en vertrekken in de loop van enkele maanden alle militairen uit het kamp.

De normale Nederlandse rechtsorde wordt weer hersteld. De klok met de Duitse tijd wordt een uur terug gezet naar de Nederlandse tijd.

Op 15 oktober 1945 is er weer een Gemeenteraadsvergadering. Voor de eerste keer weer sinds 1941.

Al gauw is het duidelijk dat er een enorme woningnood is, ook in Wijchen. Er wordt een "woningnood commissie" ingesteld die de problemen moet inventariseren en voorstellen moet doen voor oplossingen.

Op 13 december 1945 komt er een bericht bij de gemeente van de Town-Major te Alverna dat het klooster en het militair kamp zullen worden verlaten en dat achtergelaten goederen aan de gemeente overgedragen worden.

Na overleg wordt toestemming verkregen de barakken op het militair kamp te



gebruiken om de nijpende woningnood te verlichten. Met de heren Mes wordt een overeenkomst voor de duur van vijf jaren gesloten en het terrein te huren voor vijftig gulden per jaar.

Via aanbesteding aan bouwbedrijf Derix worden de barakken aangepast tot noodwoningen. In de barakken worden achttien woningen gesitueerd die toegekend worden aan zogenaamde crepeergevallen.

De woonomstandigheden blijken zeer slecht. In de krant van 21 december 1946 wordt daar uitgebreid aandacht aan besteed. Een krantenkop luidt "Noodkreet uit Wijchen. Dekens vriezen vast aan bed".

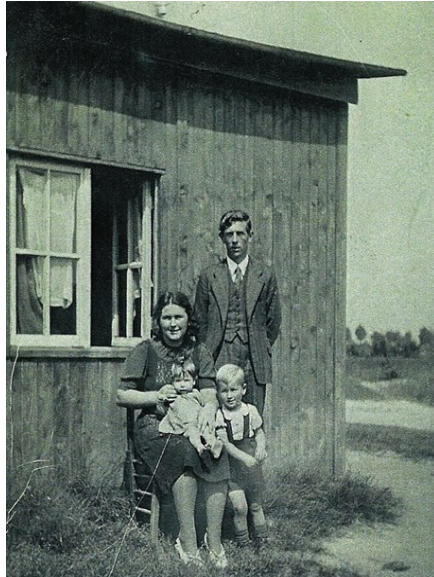


Foto van barak met bewoners

De gemeenteraad gaat er zich nogmaals mee bemoeien. Er vindt een hele polemiek plaats waarin de heer Karel de Bruin als gemeenteraadslid zich bijzonder inspant om het lot van de bewoners te verlichten.

Echte verbetering voor vele bewoners kwam pas toen er aan de Meidoornstraat in 1948 nieuwe sociale woningbouw werd gerealiseerd.

De barakken op Klein Canada zijn nog tot medio 1956 bewoond gebleven. Toen zijn de laatste bewoners pas elders in een goede woning op de Valendries ondergebracht.

#### **Na de oorlog.**

In 1949 is er een nieuwe burgemeester aangesteld. De heer Mr. M van Thiel als opvolger van de heer Terwisscha van Scheltinga.

Burgemeester van Thiel ging voortvarend te werk. Hij begint met het formuleren van vier beleidsdoelen.

Deze doelen zijn als volgt te omschrijven:

1. Het bouwen van voldoende woningen voor de Wijchense bevolking
2. Het creëren van arbeidsplaatsen voor de plaatselijk arbeidende bevolking
3. Het verbeteren van het onderwijs en het bouwen van nieuwe scholen
4. Het verschaffen van goede middelen voor vrijetijdsbesteding en persoonlijke ontwikkeling.

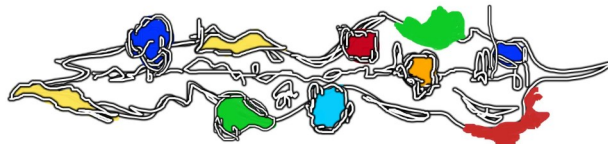
Gevolgen hiervan zijn in de dan komende jaren in de Wijchense samenleving terug te vinden.

1. Woningbouw in de nieuwe wijken Valendries, Uilenboom en Wijchen Noord.
2. Ontwikkelen en uitbouwen van het Industrierrein Oost en het aantrekken van nieuwe bedrijven als Eltink, Synprodo, Lakatex, Nyma, Daalderop.
3. Het bouwen van twee nieuwe lagere schoolgebouwen aan de Oosterweg ter vervanging van honderdjarige gebouwen aan de Schoolstraat en Tienakker. Het stichten en bouwen van de MULO, De Lagere Landbouwschool, De Ambachtschool en Huishoudschool.
4. Het stichten van de Levensschool voor jonge werklieden, zwembad de Wy-chert, Sporthal, Bibliotheek uitbreiding, sportcomplexen voor voetbal en tennis, wijkcentra.

Op deze wijze heeft Wijchen zich kunnen ontwikkelen van een klein en arm agrarisch dorp naar een welvarende plaats met een actieve gemeenschap en heeft het de armoede en ellende van de oorlogsjaren achter zich kunnen laten met een op de toekomst gerichte blik.

Wijchen, maart 2020

Guus van Heck



**Er kan in Wijchen niets gebeuren, of het geeft aanleiding tot ...**

**Als het om de Tweede Wereldoorlog gaat kunnen we ruwweg drie groepen onderscheiden:**

**mensen die tijdens de oorlog in het verzet gingen  
mensen die na de oorlog in het verzet gingen  
gewone mensen.**

1. Een heroïsche vertegenwoordiger van de eerste categorie was bijvoorbeeld David van der Reis (1918). Te zijner nagedachtenis ligt er dan ook sinds september vorig jaar een natuurlijke gedenksteen in de vorm van een zwerfkei aan het fietspad langs de Heumenseweg, ca. 400 m. richting St. Walrick na camping 'De 3 Linden'. Van der Reis zat tijdens de Tweede Wereldoorlog ondergedoken op een boerderij aan de Rakenbergseweg nr. 8 op Alverna, aan de overzijde van de huidige gedenkplaat.



'Bij het ophalen van een vervalst persoonsbewijs nam hij een officiële stempel mee. Met zijn eigen vervalste document als voorbeeld liet hij in Rotterdam bij bevriende relaties duizenden persoonsbewijzen drukken. Hij reisde met de stempel en de valse persoonsbewijzen door het land om het verzet te helpen. Als Mario Talamini hoopte hij voor Italiaan door te kunnen gaan. Tijdens één van zijn reizen werd hij echter op 8 mei 1943 in Apeldoorn gearresteerd. Ondanks martelingen om informatie over het verzet los te krijgen, heeft hij zijn ware identiteit nooit onthuld. De verzetsgroep waartoe hij behoorde kwam daardoor niet in gevaar. Omdat men vermoedde dat hij joods was, werd hij naar Kamp Westerbork afgevoerd en vandaar naar Sobibor in Polen. Daar werd hij op 21 mei 1943 vermoord.'

*Een zacht karakter. Zacht en toch beslist. / Het meest hield ik van zijn brede handen, / Goed en voorzichtig. Och, dat ik het wist / In welke aarde deze toch belandden... (strofe uit een gedicht van 'Beppie van Joop', zomer 1943)*

Daarnaast had je in Wijchen natuurlijk, net als overal, de wat minder spectaculaire 'Gutmensch'. Van het kaliber Dorus Wessels op Heiveld (Alverna) bijvoorbeeld, die David op zijn boerderij liet onderduiken. Of van Dorus' dochter Annie, die zorgde voor onderduikadressen in de regio. Of van de paters van het klooster op Alverna die David hielpen een nieuwe identiteit aan te nemen (en wel als Mario Talamini, R.K. Italiaan, ouders wonende te Rome).<sup>1</sup> Het is het kaliber Godfried Bomans, de schrijver die *in* de oorlog Joodse onderduikers in huis had en *na* de oorlog twee kaalgeschoren vrouwen opving. Zoals deze voorbeelden wil je zelf leven, en hoe beter je het—materieel en immaterieel - hebt, hoe groter de verantwoordelijkheid ook metterdaad zo te zijn. Alle moralisme en overwegingen over de vrije wil op een stokje kun je over wie qua persoonlijkheid in deze categorie zat alleen maar denken: precies goed zo, niks meer aan doen.

**2.** De tweede categorie behelsde naast de min of meer 'foute types' - van verrader tot zwarthandelaar, van sjoemelaar tot simpele slimmerik die 'een graantje meepikte' en bijgevolg tot op de dag van vandaag ('wat moeten we er toch mee?') met zijn rollen gordijnstof op zolder zit - degenen die na de oorlog in het verzet gingen. Deze laatsten vormden ook in Wijchen de eerste teleurstelling na de bevrijding, toen ze de meisjes en vrouwen die 'iets met een duitse soldaat' hadden gehad publiekelijk kaal schoren. In zijn eerste deel van de reeks 'Wijchen herinnert...' schrijft Antal Giesbers dat voor hen, die met de Duitsers geheuld hadden, nu de rapen gaar waren, al vermoed je bij degenen die hij erover sprak soms wat meel in de mond.

Zo vertrouwden Tiny en Frans van Haren hem toe, dat er na de bevrijding 'veel vergeten' werd. 'Mensen die de bak in zouden moeten, bleven vrij.'

Mien Peters-Rosmalen vroeg zich af of er in Wijchen werkelijk vrouwen die met de Duitsers geheuld hadden kaal werden geschoren. 'Ik heb gehoord van wel, op het marktplein, maar ik heb daar zelf niets van gezien.'

Theo Verheijen daarentegen heeft het wel zelf gezien. 'Dat gebeurde ruim voor 5 mei: al vrij snel na 17 september werden er in Wijchen mensen opgepakt die hadden samengewerkt met de Duitsers. Dat deden vooral de mannen van de BSK<sup>3</sup>, dat waren Hollanders, in blauwe uniformen.'

Hiermee was meteen na de oorlog de eerste zonde dus alweer begaan, waarbij je je echter af kunt vragen hoe 'goed' de fanatieke trimmers nu precies waren en hoe 'fout' de sjoemelars die aan dit soort volksgerichten niet meededen.

**3.** Veruit de meeste mensen intussen zaten in categorie drie. Als je bij de meeste mensen hoort, ben je normaal. Normaal is het gemiddelde van alle afwijkingen,

maar hoeveel gemengde gevoelens zo'n geardheid ook op mag leveren, de 'gewone' mensen waren 'gewoon' blij dat de oorlog voorbij was.

Bijvoorbeeld de vooroorlogse bewoners van het klooster op Alverna, al moesten die relatief lang op hun verlossing wachten. Over hen schrijft Marie van Kessel in haar dagboek<sup>2</sup>:

"9 december 1942

Deze week is ook het klooster van Alverna ontruimd. Ongeveer 160 Paters, Fraters en Broeders moeten ergens anders onderdak zien te krijgen. Hun voorraad en meubels mogen ze mede nemen. Vele mensen en boeren met karren sjouwen zoo hard mogelijk om te redden wat ze kunnen en proberen alles zoo goed mogelijk bij de mensen te plaatsen.

25 april 1943, Pasen

Het klooster in Alverna is sinds 2 á 3 weken vrijgegeven. Alle Duitsers en Russische gevangenen

zijn weer vertrokken. Het plan van de Paters is het voorlopig niet te betrekken. Men kan er niets op aan en als men het heeft schoongemaakt trekken ze er weer op een keer in.

14 juni 1943

Op Alverna zijn weer Duitse militairen gekomen. Het klooster dat laatst was vrijgegeven was nog niet door de Paters betrokken omdat het er zo vies uitzag en men toch niet wist voor hoelang men er in zou kunnen. De Duitsers gingen er ook niet in en eerst moest de gemeente het wat opknappen. Ondertussen zitten ze in het Patronaat en dat zal er ook wel uit zien als ze daar uit trekken.

9 juli 1945

Op Alverna zijn nog steeds veel militairen en bijgevolg de kloosterlingen zwervende.



*Foto-briefkaart (Harry Gerritz)*

23 september 1945

Het klooster van Alverna en de scholen zijn nog steeds door militairen bewoond. Het kan best zijn dat ze daar ook nog overwinteren.

30 mei 1946

Het klooster Alverna is nu vrijgegeven. We hebben gezien hoe het er uitzag en hoeveel er vernield is in al die jaren dat het door militairen bewoond is. Maar goed er komt nu meer uitzicht en het zal na een grondige bewerking weer kunnen worden bewoond.”

Het had ruim anderhalf jaar geduurd, maar nu was alle ooit door de Duitsers in beslag genomen gordijnstof er wel uit en konden de rechtmatige kloosterlingen er eindelijk weer in.

Of—en hoe—zij precies uiting aan hun blijdschap gaven, is mij niet bekend, maar dat Wijchen in het algemeen wel wist wat feestvieren was, maakten de overige inwoners duidelijk. Zozeer zelfs dat Marie er een beetje vervelend van werd.



“13 mei 1945

Wijchen heeft dinsdag zijn nationale feest gehouden. Optocht van de Harmonie door de Wijchense straten en een muziekuitvoering door de Canadezen. 's Avonds was het dansen en overdag voor de kinderen schommelen en zweven.

9 september 1945

Verder doen de mensen vooral de jongeren veel aan dansen en aan uitgaan. De Oranje-feesten zijn door het heele land op 31 aug. druk gevierd. Nu, het mocht ook wel nu na 5 jaren de Koningin weer op Nederlands grondgebied haar verjaardag vierde.

23 september 1945

De Wijchense kermis behoort ook alweer tot het verleden. Het is erg druk kermis geweest want het oude geld moest op. Gelukkig was er geen sterke drank te krijgen anders was het niet zoo goed afgelopen.

17 maart 1946

Het Kardinaalsfeest heeft op 28 febr. een mooi verloop gehad met mooi weer. De vastenavondsdagen zijn hier doorgebracht met 3 dagen dansen in grote ten-

ten propvol. Alles is tegenwoordig op vermaak ingesteld en het schijnt dat alle feestelijkheden moeten worden ingehaald.

28 april 1946

Alles gaat zich nu inspannen om de op handen zijnde bevrijdingsfeesten te vieren. Velen kunnen feesten maar velen nog weten niet of hun huisgenoten nog leven of waar zij zich bevinden.

28 juli 1946

Op 23 juli begon dan weer de vierdaagse, een oud wandelsportevenement van voor de oorlog. Ruim 4000 liepen er met de eerste na den oorlog mede. Daar het de eerste na de oorlog was had men het dorp feestelijk versierd. Hier in Wijchen namelijk is de groote rust. Jammer dat ze er te veel een kermis van hadden gemaakt, waardoor het minder rustig was en het mooie van de groepen verloren ging door het kermisgejengel. *Ook kan er niets gebeuren of het geeft aanleiding (...) tot dansen.*" (cursief red.)

Bevrijding mooi en goed, maar elke gelegenheid bij het minste of geringste aangrijpen om maar weer te dansen met z'n allen, daar put je voor een dagboek weinig stichtends meer uit, dus legde Marie tenslotte in september 1946 berustend haar fraaie vulpen terzijde.

Haar plaatsgenoten daarentegen zijn gewoon met feesten doorgedaan. Er komt na elke zomer natuurlijk wel telkens weer officieel een eind aan het evenementenseizoen, maar geen Wijchenaar die zich daardoor ooit van de wijs laat brengen... ☹

Linie Plukker (red.)

<sup>1</sup><https://www.joodserfgoedrotterdam.nl/david-van-der-reis-en-joop-abbink/>

<sup>2</sup>Het oorlogsdagboek van Marie van Kessel is intussen in druk verschenen; het is te bestellen via: [Dagboekwijchen@gmail.com](mailto:Dagboekwijchen@gmail.com)

<sup>3</sup>Binnenlandse Strijdkrachten, een op 5 september 1944 officieel opgezette bundeling van de tot dan toe vrij autonoom opererende eigenlijke verzetsgroeperingen (red.).

**Is alles wat het lijkt? Vroege versterkingen uit de tiende tot dertiende eeuw.**

**Onlangs gaf ik een beknopt overzicht over verdedigingswerken door de eeuwen heen.<sup>1</sup> Al vanaf de vroege prehistorie zijn er aanwijzingen voor gewapende conflicten. Het was jammer genoeg niet anders dan tegenwoordig.**



*Peter Schut*

Met de opkomst van de landbouw zien we de eerste versterkingen verschijnen. Meestal worden de resten ervan alleen door archeologisch onderzoek teruggevonden. Het zijn vooral grachten, wallen en palissades die eventuele aanvallers moesten weerhouden. Deze elementen blijven duizenden jaren hetzelfde. De aanvallers hinderen en hen vanuit een hoog punt bestoken met alles wat voor handen was.

Vanaf de middeleeuwen zien we steeds andere vormen van versterkingen gemaakt van de beschikbare grondstoffen: aarde en hout. Uit deze periode kennen we nog een aantal zichtbare, soms imposante, monumenten. Resten van deze bijzondere monumenten dateren vanaf de zevende eeuw (Heimenberg) en worden wel aangeduid als walburgen. In Zeeland waren het vluchtburgen die aangelegd werden vanwege de dreiging van de Vikingen. Ook in onze gebieden (o.a. Zutphen en Deventer) werden vanwege deze dreiging versterkingen aangelegd. Om dergelijke versterkingen te kunnen verdedigen heeft men veel manschappen nodig. Het gebruik van de hoogte als verdedigingsmiddel was essentieel en werd vanaf de tiende eeuw ook toegepast bij zogenaamde mottes: versterkingen bestaande uit een kunstmatig opgeworpen heuvel met aan de voet een gracht. Op de heuvel stond een houten of later stenen toren. Voordeel was dat er veel minder verdedigers nodig waren.

Is alles wat het lijkt te zijn? Naast de verdedigingswerken bestonden er ook constructies die het prestige en de rijkdom van de eigenaar moesten bevestigen. Een goede definitie is essentieel bij de benaming van versterkingen. Om een dergelijke versterking te kunnen onderscheiden van eenvoudige woontorens op maaiveldniveau is niet altijd eenvoudig. Mottes hebben bovendien een hoog aabaarheidsgehalte waardoor men niet altijd zuiver met de definitie is omge-



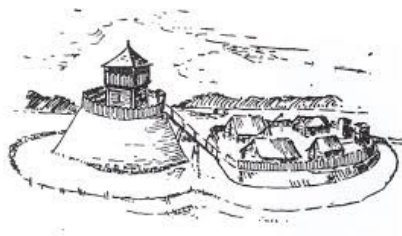
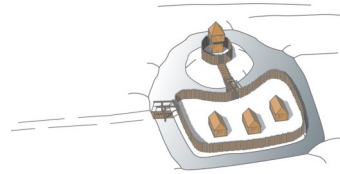
gaan. Iedere vorm van versterking kent echter een aparte geschiedenis en verklaring.

In mijn presentatie zal ik een beeld geven van wat wij weten van deze bijzondere monumenten. Via de Heimenberg, de Duno en de Huneschans ga ik over naar mottes zoals Montferland, de Duivelsberg en Leur, waarvan onlangs is aangetoond dat het ook een motte is. Ook Batenburg, Groesbeek en Watermeerwijk komen aan bod. Een intrigerende vraag is of in Hernen een motte heeft gelegen of toch iets anders?

Peter Schut

<sup>1</sup>Atlas van historische verdedigingswerken in Nederland. Overijssel en Gelderland. Stichting Menno van Coehoorn. 2019.

*Reconstructie Motte Obere Burg, Euskirchen, Kuchenheim*



*Motteversterking: met voorburcht en motte*

*'Aaibare' motte met toren*



## Vrij! Wijchen herdenkt '40-'45

Beste Vrienden,

**Wellicht al bij u bekend, maar hierbij informeren ik u dat wij, in verband met de maatregelen om verspreiding van het coronavirus tegen te gaan, de deuren van ons museum tot 1 juni 2020 sluiten.**



*Rylana Seelen*

Wij volgen hiermee de aangescherpte richtlijnen van het kabinet, het RIVM en de Museumvereniging. Het allerbelangrijkste is nu de gezondheid van medewerkers, vrijwilligers en bezoekers voorop te stellen.

Alle geplande evenementen, rondleidingen en dergelijke tot 1 juni zijn uiteraard afgelast. Dit betekent ook dat alle activiteiten rondom de viering van 75 jaar bevrijding en de jaarlijkse Dag van het Kasteel (2e Pinksterdag) niet doorgaan. We gaan bekijken of sommige activiteiten alsnog later in het jaar georganiseerd kunnen worden.

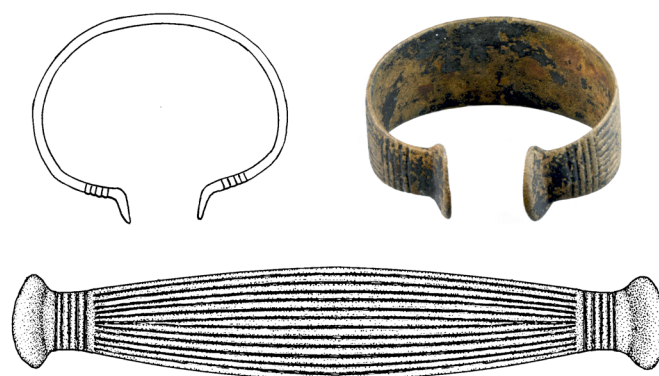
Daarnaast is het kasteel vanaf 1 april a.s. gesloten in verband met de geplande renovatiewerkzaamheden. Dit betekent dat de vaste collectie niet meer te bezoeken is tot en met najaar 2021. Wanneer de omstandigheden dit weer toelaten, is in het naastgelegen Koetshuis t/m 30 augustus de wisseltonstelling "Vrij! Wijchen herdenkt '40-'45" te zien. In plaats van de open kasteelrondleiding elke eerste zondag van de maand gaan wij een kasteelwandeling aanbieden. De eerste kasteelwandeling staat nu gepland op 7 juni, maar zet deze met potlood in uw agenda. Voor Vrienden is deze gratis bij te wonen. Indien de ontwikkelingen hiertoe aanleiding geven zullen wij u nader berichten via onze Nieuwsbrief. Nog niet aangemeld? Dit kunt u doen via [contact@museumwijchen.nl](mailto:contact@museumwijchen.nl) of via de website [www.museumwijchen.nl](http://www.museumwijchen.nl)


De prachtige gift die we eind januari van u allen hebben mogen ontvangen, de zogenaamde 'armband van Dreumel' zal in het Koetshuis te zien zijn. De bronzen armband werd 25 jaar geleden gevonden in een grindgat in de buurt van Dreumel, waar nu de Vonkerplas ligt. Wij zijn erg blij met de zeer zeldzame, omegavormige armband die ons een bijzonder verhaal uit de Bronstijd vertelt. Waarom lieten mensen het mooiste en duurste wat ze hadden - sieraden, gereedschappen en wapens van brons - achter in moerassen en rivieren? De interessante lezing van Liesbeth Theunissen heeft een tipje van de sluier opgelicht. De arm-

band en het verhaal kunt u hopelijk vanaf 8 april komen bewonderen in het Koetshuis.

Dit is een roerige tijd met ingrijpende maatregelen die impact hebben op iedereen. Blijf gezond, zorg voor elkaar en wij hopen u weer snel mogen verwelkomen in ons museum.

Met vriendelijke groet,  
Rylana Seelen  
Directeur Museum Kasteel Wijchen



DB 2895 

Tekening van Hannie Steegstra van 'de Gonnie' bracelet

## Op ontdekkingstocht met de conservator

### Een bijzondere munt uit Wijchen

Sinds oktober 1998 is het Museum Kasteel Wijchen in het bezit van een bijzonder fraaie munt, in 1984 gevonden op de Galgenberg te Wijchen. Op hetzelfde terrein werd in 1972 tijdens de aanleg van twee aardgasleidingen een Romeins grafveld doorsneden. Daarbij kwam een twaalfstal graven te voorschijn. De inhoud van een drietal graven is samen met bovengenoemde munt door het museum verworven.



*Ben Teubner*

Hieronder wordt deze munt van Trajanus (98-117 na Chr.) beschreven en worden enkele belangrijke details uit het leven van deze keizer vermeld. Tenslotte volgt een overweging hoe deze munt in Wijchen terecht kan zijn gekomen.

### Beschrijving van de munt

Het gaat om een zogenaamde sestertius, de grootste bronzen munteenheid in het Romeinse muntstelsel van de Keizertijd, ter waarde van 4 assen. Keizer Trajanus had deze te Rome laten slaan in de periode na zijn overwinning op de Parthen in 116 en vóór zijn overlijden in 117 na Chr.

De munt is nagenoeg stempelfris en heeft een prachtige donkergroene patina, is 32 mm groot en weegt 23,9 gram. Bij het slaan van de munt is een kleine scheur in de rand ontstaan.

Op de voorzijde van de munt is het volgende te zien:

Het borstbeeld van keizer Trajanus met mantel kijkend naar rechts met daaromheen het omschrift:

**IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AUG GER DAC PARTHICO P M TR P COS VI  
PP**

Voluit geschreven is dat: Imperatori Caesari Nervae Trajano, Optimo princeps, Augusto, Germanico, Dacico, Parthico, Pontifici Maximo, Tribunicia Potestate, Consuli VI, Pater Patriae.

Vrij vertaald staat er dus:

Veldheer (Imperator), Caesar (titel), uit de familie van Nerva (zijn adoptievader), genaamd Trajanus, de beste (Optimo), de verheven vorst (Augustus), de

overwinnaar van de Germanen (Germanicus), de Daciërs (Dacicus) en de Parthen (Parthicus), hogepriester (Pontifex Maximus), bekleed met de constitutionele bevoegdheid van volkstribuun (Tribunicia Potestate), en voor de zesde keer consul (Consuli VI) en vader des vaderlands (Pater Patriae).



Afb. Sestertius van Trajanus (foto Museum Kasteel Wijchen)

Op de keerzijde is te zien:

Trajanus zittend op een verhoging, die een kroon aanbiedt aan de onderworpen koningen van Armenië, Parthië en Mesopotamië. Naast de keizer staat een praefect en een Romeinse soldaat. Om de afbeelding heen bevindt zich de tekst **REGNA ADSIGNATA**, wat letterlijk betekent "toegewezen koninkrijken" en dat verwijst naar de nieuw verworven delen van het keizerrijk.

De letters **SC** onder de afbeelding vormen de op Romeinse munten veel gebruikte afkorting voor *Senatus Consulto*, "bij Senaatsbesluit". Dit laatste had van oorsprong alleen maar betrekking op het slaan van de munt, maar had ten tijde van Trajanus al lang niet meer die betekenis, omdat niet meer de senaat, maar de keizer zelf munten liet slaan.

#### **Trajanus de veroveraar**

Trajanus werd in 53 n.C. geboren in Italica, in de buurt van Sevilla. Daarmee was hij de eerste Romeinse keizer die buiten Italië geboren is. Hij stamde uit een belangrijke patriciërsfamilie.

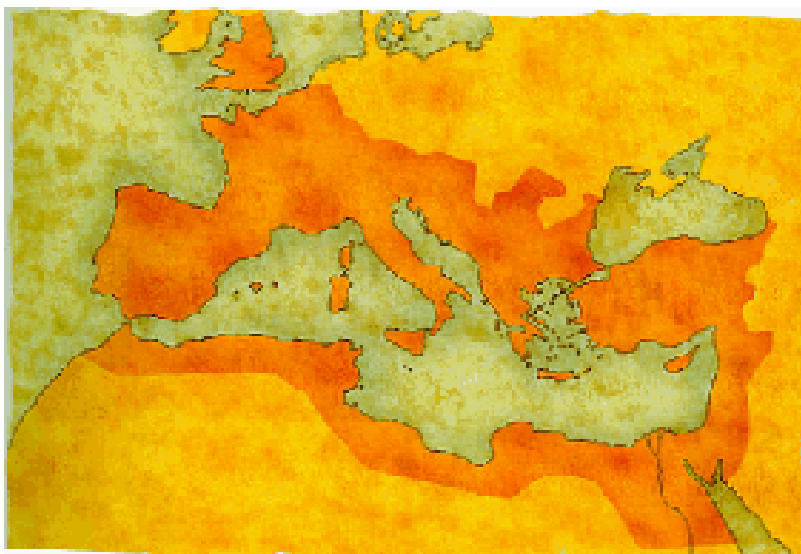
Zijn troonsbestijging in 98 n.C. bewees, dat de afgelegen provincies van het rijk steeds belangrijker werden. Tijdens zijn regering werd Trajanus vooral bekend als veldheer. De geboren "soldatenkeizer" Trajanus was een ware veroveraar.

Al in zijn eerste regeringsjaren behaalde hij overwinningen in Boven- en Beneden-Germanië.

In 101-102 en vervolgens in 105-106 voerde hij een meedogenloze strijd tegen de Daciërs in Roemenië. In 106 veroverde hij de stad Petra en het koninkrijk van de Nabateeërs, dat als Arabia werd geannexeerd. In 107 n.C. werd Dacië een Romeinse provincie. In 114 n.C. stortte hij zich in een lange en uitputtende oorlog tegen de Parthen in Mesopotamië en Armenië. De door de Parthen gesteunde koning werd door Trajanus afgezet en Armenië werd als Romeinse provincie ingelijfd. Vervolgens keerde hij zich tegen de Parthen zelf en Mesopotamië onderging hetzelfde lot.

Tijdens de terugtocht van de strijd, die hem tot aan de Perzische Golf had gevoerd, stierf Trajanus in Anatolië op 8 augustus 117 op 64-jarige leeftijd.

Het rijk was nu uitgebreid tot over een enorm gebied in Europa en Azië. Het strekte zich uit van de mediterrane regio tot aan de Atlantische Oceaan en tot in Mesopotamië, van Brittannië tot aan de Sahara en van de Krim tot aan Nubië. Het rijk had nu niet alleen zijn grootste territoriale omvang bereikt, maar vormde tevens een sterke (culturele) eenheid, dankzij de opmerkelijke integratie van de verschillende provincies.



Afb. Het Romeinse Rijk in zijn grootse omvang in 117 n.C.

### **Geld als politiek instrument en propagandamiddel**

Zo zien we, dat er op een munt heel wat te lezen staat. Geld was in de Romeinse tijd niet alleen een betaalmiddel, maar ook een politiek instrument en een propagandamiddel bij uitstek. Het was een prima medium om bepaalde zaken wereldkundig te maken, het ging immers van hand tot hand. Door hun portret op de voorzijde te laten afbeelden presenteerden de keizers zichzelf, maar ook hun politiek, terwijl de keerzijde vaak gebruikt werd om hun politiek of prestaties kenbaar te maken. De keerzijde van bovengenoemde munt is daar een schitterend voorbeeld van. Keizer Trajanus kijkt vanaf een verhoging neer op de overwonnen vorsten. Hij geeft de drie heren een kroon, in de betekenis van "jullie mogen wel koning zijn, maar ik, de keizer, ben de echte baas!" De veroverde koninkrijken worden dus weer aan de vorsten toegewezen (Regena Adsignata), maar worden wel ingelijfd in het Romeinse rijk.

### **Het verhaal achter de munt**

Intrigerend is dat deze nagenoeg stempelfrisse sestertius uit Rome hier in Wijchen op een Romeinse begraafplaats terecht is gekomen. Hoe is dat te verklaren?

De weinige slijtage geeft in ieder geval aan, dat de munt maar kort gecirculeerd kan hebben; dus via de handel lijkt onwaarschijnlijk. Het is mogelijk dat de munt als herinnering aan Trajanus of als propagandamiddel uit het betalingscircuit is gehaald en netjes is bewaard. Maar dat geeft nog geen verklaring voor het feit dat de munt in Wijchen terecht is gekomen.

Zou het misschien zo kunnen zijn, dat een Bataafse veteraan de munt mee naar huis heeft genomen?

Het is bekend dat de keizers er een persoonlijke lijfwacht, de praetoriaanse garde, op na hielden. Ook is bekend dat daarin Bataven gediend hebben, zeker onder de keizers van het Julisch-Claudische huis, maar ook weer na de Batavenopstand van 69. Zou de veteraan de munt als herinnering aan zijn dienstdtijd of aan de pas overleden keizer met zorg bewaard en meegenomen hebben naar zijn oude woonplaats, het huidige Wijchen? In dat geval is het ook goed voor te stellen dat zo'n munt dan bij zijn eigen begrafenis is meegegeven in het graf.

Een voorlopig meer voor de hand liggende verklaring is, dat er nieuw geld via de Romeinse legerplaats en het bijbehorende kampdorp op de Hunerberg te Nijmegen in handen is gekomen van een bewoner op de Pas te Wijchen. Uit gevonden baksteenstempels met Vexillatio Britannica en Legio VIII Hispana blijkt, dat er na het vertrek van de Legio X Gemina naar het Donaugebied, omstreeks 104 na Chr., nog een tijd lang eenheden op de Hunerberg te Nijmegen gestationeerd zijn geweest. Deze legereenheden werden regelmatig van nieuw geslagen geld

voorzien.

Onderzoek naar Romeinse bewoning op de Pas in 1971 heeft uitgewezen, dat ook daar een stuk Romeinse dakpan met het stempel VEX(illatio) B(rittannica) is gevonden. Er is dus sprake van contacten tussen beide plaatsen. Bij het leveren van diensten of producten kan zo'n nieuwe munt dan van eigenaar zijn gewisseld. Daar de Pas op korte afstand van het grafveld de Galgenberg ligt, is het logisch te veronderstellen dat de bewoners daar begraven werden. Zo kan dus de nog stempelfrisse sestertius daar terecht gekomen zijn. Echter, de munt hoeft niet persé van een handelaar geweest te zijn, maar kan ook nog door een Romeinse soldaat meegebracht zijn, die deel uitmaakte van de troepen in Nijmegen en die na het vertrek ervan hier in de nederzetting op de Pas achterbleef (een veteraan?).

Wat de werkelijke toedracht is geweest, zal wel nooit bewezen kunnen worden, maar het blijft een boeiende vraag.

Ben Teubner (Conservator Museum Kasteel Wijchen)

<sup>1</sup> Alles staat in de zogenaamde 3<sup>e</sup> naamval in het Latijn omdat de munt gewijd is aan keizer Trajanus.

<sup>2</sup> Teitler 2004, p. 35 en 36.

<sup>3</sup> Haalebos 2000, p. 49.

<sup>4</sup> Janssen en Tuijn 1972, p. 111.

#### Literatuur:

Haalebos, J. K., 2000: De troepen in de midden Romeinse keizertijd, *Nijmegen, legerplaats en stad in het achterland van de Romeinse limes*, Abcoude.

Hardtort, P., 1998: Propaganda, Macht, Geschichte, Fünf Jahrhunderte Römische Geschichte von Caesar bis Theodosius in Münzen geprägt, Gelsenkirchen.

Janssen, A. J. en W. N. Tuijn, 1972: Bewoningsresten uit de bronstijd en Romeinse tijd op de Pas te Wijchen, *Westerheem XXI*, nr. 3, 98-116.

Reijnen, R.W., 1993: Romeinse munten, Museumstukken IV (Vereniging van Vrienden van het Museum Kam), Nijmegen.

Stierlin, H., 1996: Imperium Romanum, deel 1 Van de Etrusken tot de val van het rijk, Keulen.

Teitler, H., 2004: Romeinen en Bataven, de literaire bronnen, in: De Bataven, Verhalen van een verdwenen volk, Amsterdam.

Teubner, B., 2007: Een bijna stempelfrisse sestertius uit Wijchen, *Westerheem* 40/5, 354-357.

Teubner, B. en W.N. Tuijn, 2009: The Roman cemetery on the Galgenberg at Wijchen, in: *Roman Material Culture, Studies in honour of Jan Thijssen*, 257-267.

Waele, F.J. de, 1976: Marcus Ulpius Traianus, veldheer, bouwheer, rijksheer, *Reeks: "Mare Nostrum"*, Antwerpen/Amsterdam.

Zadoks- Josephus Jitta, A.N. en W.A. van Es, 1962: Muntwijzer voor de Romeinse Tijd, 's-Gravenhage.



## Eindelijk op eigen benen

### Een land dat zich eindelijk uit zichzelf kon herstellen

**Verhoudingsgewijs, vergeleken met andere delen van Nederland, is het Land Tussen Maas en Waal lang achtergebleven.** In feite moeilijk te begrijpen voor een gebied met twee belangrijke voordelen: de grote rivieren en de goed doorlatende klei- of zavelgronden. Toch is het zo dat het zich uit zichzelf weet te herstellen aan het einde van de negentiende - en eigenlijk pas echt tweede helft van de twintigste - eeuw. Lang was dit niet mogelijk door vier factoren. De eerste factor heeft te maken met niet alleen geo- maar ook intern-politieke ontwikkelingen. De tweede betreft het economisch proces. De derde wat er landschappelijk plaatsvond. Bij de vierde gaat het om hoe de mensen ermee omgingen.

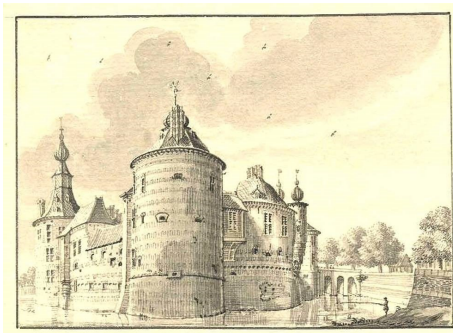
### Een ontwikkeling van vallen en opstaan

Wat de eerste factor betreft begon het met de Romeinen. Deze hadden in feite alleen belangen bij de Rijn (Waal) en de Maas. Dat geldt ook voor de zavelgronden. Ze stichtten daarop grootschalige boerderijen (afb. 1). Deze waren echter primair bedoeld voor hun legioenen. Alles ging grotendeels aan de inheemse bevolking voorbij. Die moest wel gedwongen soldaten leveren.



Afb. 1 Villa Rustica Ewijk

Een zelfde benadering van het gebied zien we in

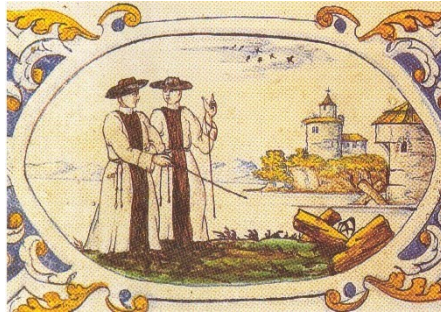


Afb. 2 Kasteel Batenburg

feite ook bij de daarop volgende Rijken. Gedurende het Merovingisch-Karolingische Rijk en het Heilige Roomse Rijk was het gebied grensgebied. Het werd gelegd in handen van heren (afb. 2) en kloosters (afb. 3). Er ontstond een netwerk van heerlijkheden. Het grootste deel van de bevolking werd horig.

Na 1600 kreeg het gebied vervolgens

ook geen kans zich te ontwikkelen. Maurits en Frederik Hendrik sneden in feite door de aanleg van hun verdedigingslinies het Land Tussen Maas en Waal van West-Nederland af. De linies werden aangelegd om de westelijke gewesten te beschermen. Het Land Tussen Maas en Waal kon lang met de rest van Zuid-Nederland geen kant op. Daar kwam nog bij dat het gebied



Afb. 3 Cisterciënzers

werd geprotestantiseerd. Dat lukte overigens niet. Het bleef rooms-katholiek. Economisch gezien ontstond na 1600 het kleine-boerenprobleem. Een groot gedeelte van de boeren verarmde. Dit werd zo erg dat een klein gedeelte daarvan criminaliseerde. Als in Brabant ontstond er de bende van de Swartmaekers. Het was het gevolg van het feit dat de grond grotendeels in handen kwam van externe grootgrondbezitters. Deze hadden alleen maar belang bij de pacht. Die was, meestal voor een jaar, zeer hoog. Het leidde ook tot vergaande versnippering en verarming van de gronden. Daar kwam pas een einde aan door de pachtwet van 1938.

Het gebied heeft lang, landschappelijk gezien, geleden onder overstromingen (afb. 4), kwel en inklinking van het binnengebied: de komgronden. Er was, door het wegblijven van centraal bestuur, sprake van eeuwenlang onvoldoende dijkonderhoud en bemaling van het gebied. Er was in het gebied veel onderlinge strijd daarover.



Afb. 4 Overstromingen 1757

### **Moeizaam herstel**

Aan het einde van de negentiende eeuw kwam er eindelijk herstel. De steenfabrieken, scheepswerven en meubelindustrieën die zich in het gebied vestigden, betekenden werk. De lonen waren alleen laag.

Van belang was ook dat veel boeren door de graancrisis eind negentiende eeuw

overgingen op tabak en fruit. Dit was een echt teken van eigen initiatief. Wat het herstel betreft moet genoemd worden - al komt het van buiten - de influx van de vele zustercongregaties. Deze namen de zorg en het onderwijs op zich. De mensen ervoeren dat als een steun in de rug.

Bracht dit alles herstel op gang, de echte doorbraak kwam met de bouw van elektrische gemalen. Dat gebeurde overigens wel na de laatste grote watersnood in 1926. Wat de verbindingen betreft kwam er een trambaan tussen Nijmegen en Wamel. Het bracht echter niet de verbinding oost-west tot stand die men ervan gehoopt had. Aangelegd in 1903 werd ze opgeheven in 1933. Een succes werd wel de aanleg van de Van Heemstraweg. Wel met het nodige oponthoud. Begonnen in 1927 werd hij in 1959 uiteindelijk doorgetrokken naar Zaltbommel. Het duurde nog tot 1972 voor er een brug kwam over de Waal.

En dan na 1945 de grote ruilverkavelingen (afb. 5). Deze kwamen tot stand omdat er voor het eerst echt sprake was van landelijk en provinciaal beleid. Van belang was daarbij dat niet alleen de boeren maar de hele bevolking daarin meegingen. Voor het eerst, en het is niet overdreven dat zo te stellen, er voer men dat het gebied ertoe doet. Sindsdien gaat het stroomopwaarts.



*Afb. 5 Ruilverkaveling*

Wim Kattenberg

Afbeelding 1 Villa Rustica Ewijk

<https://www.google.nl/search?q=romeinse+villa+ewijk&t>

Afbeelding 2 Kasteel Batenburg Jan de Beijer 1751

<https://www.google.nl/search?q=Batenburg+Jan+de+Beijer&tbn>

Afbeelding 3 Cisterciënzers Abdij Salem Bodensee 18<sup>e</sup> eeuw

Afbeelding 4 Overstromingen 1757

<https://www.historievanqoes.nl/kaart-van->

Afbeelding 5 Ruilverkaveling <https://www.google.nl/search?sa=N&q=ruilverkaveling+Mas+en+Waal>

## **Museumclub Wijchen**

**De Museumclub Wijchen bezoekt om de 6 weken een museum dat met het openbaar vervoer te bereiken is. Liefst als er ook een bijzondere expositie is te zien. Juist voor de totale sluiting van de musea in Nederland bezocht de club begin maart het museum Voorlinden in Wassenaar.**

Het particuliere museum huist in een modern wit gebouw met veel ramen die licht bieden en uitzien op de landelijke omgeving, vlak bij de duinen. De filosofie van het museum is om niet veel werken te tonen zodat de aandacht optimaal kan uitgaan naar de getoonde moderne kunst. We verheugden ons met name op de overzichtstentoonstelling van het werk van Louise Bourgeois (gepland tot 5 mei, maar wellicht wordt hij nu verlengd). Deze Franse kunstenares leefde van 1911 tot 2010 en bracht het grootste deel van haar leven in New York door. Haar kunst is vooral een uiting van de emoties die in de verschillende periodes van haar leven de overhand hadden, met een permanente basis van depressie en verlatingsangst. Haar moeder overleed aan de Spaanse griep toen Louise 20 was, haar vader had een affaire met haar kindermeisje. De eenzaamheid in New York verbeeldde ze met fragiele langgerekte personages die op een punt balanceren. Op latere leeftijd gaat ze meer terug naar haar jeugdervaringen, het verraad van de vader, het lijden van de moeder. Ze is onder meer bekend geworden met haar reusachtige spinfiguren van staal en brons die de zorgzaamheid van de moeder symboliseren. Een zo'n grote spin met haar marmeren eieren (Maman) staat momenteel bij de ingang van het museum. Allerlei materialen zoals textiel en hout, maar ook veel geschreven teksten gebruikte ze voor haar doel, namelijk de vereffening van het verleden.

Het museum heeft ook een fraaie permanente collectie, met kunst waarover u wellicht al eens iets hebt gehoord of gezien. Bijvoorbeeld het zwembad van Leandro Erlich waar je in kunt lopen of het reusachtige realistische echtpaar onder een parasol van Ron Mueck. Tot en met september staat een tentoonstelling gepland met 32 werken uit de verzameling van Joop van Caldenborgh, de grondlegger van het museum Voorlinden. Het thema is Momentum: een kantelpunt waarop een nieuw inzicht ontstaat of een persoonlijke, politieke of maatschap-

pelijke beslissing moet worden genomen. De kunstenaars hebben dit op zeer uiteenlopende wijze verbeeld. Bijvoorbeeld Jacco Olivier toont in een video-animatie een zwemmer op een duikplank. Gaat hij wel of niet springen?

Wat te denken van het muizengat van Ryan Gander, met een muisje dat de toespraak van Charlie Chaplin in *The Great Dictator* uitspreekt? Of de foto's van Rineke Dijkstra met pubers op het snijpunt tussen jeugd en volwassenheid? Te veel om hier op te noemen. Hopelijk mogen de musea in Nederland snel weer open, zodat u de kans krijgt om het prachtige museum Voorlinden zelf te bezoeken en te beleven.



*'Maman' (foto Annelies Jacobs)*

## De moeite waard

Het gaat hier om musea, wandel-en fietsroutes en culturele manifestaties.

### Musea

Opm. In verband met Coronavirus wel bellen of mailen !!!

#### Museum Jan Cunen

Molenstraat 65 Oss

0412 798 000

info@museumjancunen.nl

Permanente expositie Grafvondsten (met name wagen-graf Vroege IJzertijd 800-500 v.C.) in Oss en Omgeving



#### Eusebius-kerk

Kerkplein 1 in Arnhem

026-4435068

info@eusebius.nl

Eusebius-experience staat in het teken van de Slag om Arnhem WO II  
Route via glazen balkons.



#### Streekmuseum Tweestromenland

Past. Zijlmanstr. 3 Beneden-Leeuwen

0487-595002

info@museumtweestromenland.nl

Wissel-expositie Over-Stromen, die ingaat op de bijna-overstroming in 1995 en wat in de toekomst qua overstromingen mogelijk zou kunnen zijn.



## Fietsroutes

**Opm.** deze routes zijn te downloaden

### Lingeroute

De route loopt van Geldermalsen via Leerdam naar Arkel en dan terug via Heukelom. Bloesem.

Startpunt op Landgoed Mariënweerd

66,2 km



### Route: Land van Maas en Waal

Route 115043

De route loopt van Bergharen, Beneden-Leeuwen, Maasbommel terug naar Bergharen

49,5 km



## Culturele Manifestaties

De Stichting Gebroeders van Lymborgh: in verband met het verbranden van een groot gedeelte van de attributen wordt op 21 april om 20.00 in de Bibliotheek in Boxmeer een crowdfunding-bijeenkomst georganiseerd met lezing over de Gebroeders door Linie Kamphuis. Gift.





Angst op de Molenberg  
(illustratie M.L. Hoymans voor dagboek Marie van Kessel)